

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monumentális könyvtártörténete

Két előjáró megjegyzés. Vannak zavarba ejtő könyvek, olyan testes, több kötetes kiadványok, amelyek méretükkel, küllemükkel eleve tekintélyt parancsolnak, amelyek már első kézbevételekor sejtetik magukról, hogy fontos, súlyos, tartalmas, maradandó értékek, és amelyeknek sejtetően nem csupán informatív, de történeti értékük is van.

Vannak olyan kiadványok, amelyek az első fölütéskor adattengernek, információk zuhatagának, már-már nyomasztóan súlyos faktográfiai tömbnek tűnnek föl, de mihelyst végigtekintünk a tartalomjegyzékükön, azonnal átlátható lesz a szerkezetük, nyomban világos lesz fölépítésük szisztémája.

Nos, mindkét előzetes érzés, illetve áttekintés utáni megállapítás igaz a *Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtártörténetéből* című kétkötetes, összesen több mint 1200 oldalas kiadványra.

A kivételes mű. A két vaskos kötet Szabolcs-Szatmár-Bereg megye közkönyvtárainak, közművelődési könyvtárhálózatának ötven esztendőnyi múltját térképezi föl, tehát nem a nyíregyházi megyei könyvtár fél évszázadát, hanem a megyét. És ebben az értelemben kivételes, de mindenképpen úttörő vállalkozásnak számító munkáról van szó, hiszen a magyar könyvtártörténeti szakirodalomban nem született még egy egész megyét bemutató, a térség és a téma teljességét megragadó, monografikus igényű munka. Ez tehát olyan jelentős fejleménye a honi könyvtártörténet-írásnak, amit a krónikák, a könyvtárhistoriai kronológiák meg fognak örökíteni.

A mű szemléletmódja. Ahogyan a szerkesztők a bevezetőben írják, a társadalomfejlődés menetéhez kötten követik nyomon a megye könyvtárainak történetét, hiszen az 1952–2002 közötti időszak – mindenfajta politikai implikációkat

mellőzve – fontos társadalmi, szociológiai változások kora volt, ami nyilvánvaló módon megjelent, tükröződött a megye napi könyvtári gyakorlatában is. A köznapok könyvtári munkáját mindenkor meghatározta és meg-

határozza a könyvtárügy társadalmi kontextusa, az ország művelődésügye és könyvtárpolitikája, no meg a térség (Kelet-Magyarország) szociológiai és kulturális viszonyainak összefüggésrendszere. De ezen jóval túlmenően a szerkesztők, *Futaky László* és *Gerő Gyula* számára nem csupán a mindenkori szociológiai beágyazottság tudatosítása volt fontos, hanem az is, hogy megérzékítsék az elmúlt évtizedek atmoszféráját, hangulatát, a könyvtárak életének mindennapjait. E tekintetben is különbözik a mű a szikár, választott témájára kizárólag faktográf módon koncentráló könyvtártörténetektől.

Ugyanakkor természetesen mindkét kötet alapvetően tényadatokra épül, azokat rögzíti, tükrözi, sorolja, szinte árasztja. A tipográfia jellege – táblázatok, jegyzetek, dokumentumok, idézetek sokasága — is azt mutatja, itt egzakt tények tömege vonul föl, olyanképpen, mint egy zavarba ejtően bőséges adattár, kézikönyv. A gondos olvasás vagy az adatok közötti szemelgetés alkalmával derül csak ki, hogy itt kortörténeti áttekintésről, regionális (megyei) művelődéstörténetről, intézménytörténetről, művelődésszociológiáról is szó van. Nem beszélve az oktatás- és iskolatörténeti, a könyvtártani mozzanatok ugyan csak lenyűgöző bőségéről.

A mű szerkezete. A dupla kötet 1952-től, a tanácsi struktúra kiépülésétől követi nyomon a fejleményeket; az 1945 és 1952 közötti „előtörténet” csupán egy vázlatos (bevezető) fejezetet

kap. A kötetek szilárd időrendi szerkezete 1970-ig tart, ettől, az V. áttekintő fejezettől kezdve leíró metódust követnek a szerkesztők. Ennek oka, hogy a '70-es évek elejétől a megyei könyvtárban megteremtődtek az igényes, korszerű szakmai munka feltételei, a megye könyvtárügye – úgymond – funkcionális felépítésűvé vált, ezt pedig tematikus, mély merítésű tanulmányok sora mutatja be.

Az első kötet tizenhat fejezetre tagolódik. Az I–IV. fejezet 1952-től az 1970-es korszakhatárig eljutó történeti rész. Az V. fejezet a megyei könyvtárhálózat 1970-es évek elejétől az ezredfordulóig terjedő időszakának állapotrajzát adja. A VI. fejezet a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár osztályait (olvasószolgálat, helyismereti és zenei gyűjtemény, gyermekrészleg, gyarapítás és feldolgozás, képzés és továbbképzés), illetve tevékenységüket mutatja be. A következő fejezet a városi könyvtárat és fiókhálózatát írja le. A VIII–XV. fejezet a megye városainak (Csenger, Fehérgyarmat, Kisvárd, Mátészalka, Nagykálló, Nyírbátor, Tiszalök, Vásárosnamény) és vonzáskörzetük könyvtárainak távolabbi és közelebbi múltjáról ad számot. Az utolsó fejezet a szak szervezeti és munkahelyi könyvtárhálózat 1957 és 1989 közötti történetét ismerteti.

A második kötet szerzői kollektívája az iskolai könyvtárak (a Bessenyei György Tanárképző Főiskola, a Szent Atanáz Görög Katolikus Főiskola, a nyíregyházi Evangélikus Gimnázium és a többi középiskolai könyvtár) történeti szemszögű bemutatását végzi el, itt esik szó a múzeumi, levéltári, egészségügyi, bírósági szakkönyvtárak múltjáról, illetve az MKE megyei szervezetének tevékenységéről.

A történeti jellegű fejezetek minden esetben számot adnak az előtörténetről (jellemzően 1920-tól, a trianoni határok véglegessé válásától, esetleg az intézmény alapításának dátumától), a leíró részek pedig mindig szakmai környezetükben elemzik a könyvtárak munkáját (így pl. az iskolai könyvtár ügye nyilván elválaszthatatlan az iskola jellegétől, a kor oktatáspolitikájától, a használatos pedagógiai módszerektől stb.). Ami kimaradt a kötetekből, az a módszertani munka jellemzése és a megyei könyvtár kiadáspolitikája, a kiadványok históriája. Ezek a témakörök az eljövendő időszak földolgozandó kérdései lesznek. Mindazonáltal a két kötet kiterjedt szemléleti horizontja, bő terjedelme, a földolgozás

mélysége és alapossága, a dokumentáltság pontosságának okán egyáltalán nem marad hiányérzete az olvasónak.

„*Mazsolázás helyett*”. A két testes kötet témérdek adatából, ténymegállapításából millió érdekességet lehetne kedvcsinálólul „kimazsolázni”. Például olyasmit, hogy Móricz Zsigmond halála tizedik évfordulójának évében, 1952. november 22-én nyílt meg Nyíregyházán a Sztálin tér 3. szám alatti kis épületben a megyei könyvtár, amelynek állománya 1955-ben nem érte el a húszezer kötetet. Az első időszakban a megyében – papíron – 227 népkönyvtár volt, nagyjából ennek fele volt ténylegesen működő intézmény. 1954 és 1959 között szervezetenként megerősödött a megye könyvtárügye, 1960-tól kezdődött a tanácsi könyvtárhálózat kiépülése, ami 1963 és 1970 között jutott el az intenzív fejlődés szakaszába. 1975-ben adták át a megyei könyvtár modern — azóta már ki is bővített — épületét, és ez lehetővé tette a szolgáltatások új rendszere és vele az új osztályszerkezet kialakítását. Milliós számadatot lehetne szemezgetni a statisztikákból, ezernyi érdekességet lehetne kiemelni az adat-, név- és ténytörzsekből. Ehelyett célszerűbb megemlíteni például, hogy a szöveget eligazító, továbbutaló lábjegyzetek kísérik; számos táblázat és archív fotó, dokumentummásolat teszi szemléletessé a diakrón és szinkrón jellegű fejezeteket. Igen sok a szöveghű idézet, módfelett beszédesek a szövegekbe illesztett személyes visszaemlékezések, az „emberi dokumentumok”, a kor történeti miliójét földidéző megjegyzések, a látszólag mellékes megjegyzések, amelyek mégis közel hozzák a mai olvasókhoz a letűnt időket.

Méltatás és ajánlás. Monumentális mű tehát a *Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtártörténetéből* (nem is érthető, mire utal ez a szerénységet sugalló „fejezetek” szó a címben), amely azonban adatgazdagságával, számoszlopaival, jegyzeteinek sokaságával mégsem elidegenítő, sokkal inkább izgalmasan csábító, érdeklődő és elmélyült olvasásra készítő. És még valamire való: a további megyei könyvtártörténeti monográfiák megalkotására inspiráló.

(Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtártörténetéből I-II. köt. Főszerk. Futaky László és Gerő Gyula. Nyíregyháza. 2005. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 734, 562 p.)

Mezey László Miklós